

Opstand in Westkapelle, 1956

De vlam slaat in de pan door zelfzorgregeling voor Molukkers

75 jaar geleden omsingelde de politie het Molukse woonoord bij het Zeeuwse dorp Westkapelle vanwege uit de hand gelopen acties tegen nieuw overheidsbeleid. 36 mannen en drie vrouwen uit de woonoorden bij Westkapelle en Middelburg werden gearresteerd en later tot enkele maanden gevangenschap veroordeeld. Er kwam lange tijd bewaking in Westkapelle. De leefomstandigheden in het kamp werden slechter en er werd honger geleden. Wat was er aan de hand? **Fridus Steijlen** gaat terug naar 1956, toen het de Nederlandse overheid steeds duidelijker werd dat de Molukkers nog wel even zouden blijven.

De opstand in Westkapelle was een direct gevolg van een politieke keuze in Den Haag rondom de manier waarop de Molukkers in hun woonoorden werden verzorgd. Tot 1956 werden ze volledig door de Nederlandse overheid onderhouden. Zij beschouwden dit ook als hun recht. De voormalige KNIL-militairen waren tot hun grote ongenoegen bij aankomst in Nederland in 1951 ontslagen, waartegen zij zich zonder succes hadden verzet. Het vertrouwen in de overheid was behoorlijk afgenomen. Voor Molukkers stond het als een paal boven water dat de voormalige werkgever ervoor moest zorgen dat zij konden terugkeren naar de Molukken en tot die tijd verantwoordelijk voor hen was.

Inderdaad kwam in de woonoorden het eten uit een gaarkeuken en werden er kledingbonnen en kolen voor de kachels verstrekt. Aan de ene kant leek dit te betekenen dat de overheid zich reken-schap gaf van een soort zorgplicht totdat de Molukkers huiswaarts konden. De volledige verzorging symboliseerde voor hen de 'tijdelijkheid' en 'verantwoordelijkheid van Den Haag', hoewel er heus wel klachten waren over de kwaliteit van het eten bijvoorbeeld. Aan de andere kant stelde de verantwoordelijke overheidsinstantie – vanaf 1952 was dat het Commissariaat Ambonezen Zorg (CAZ) – zich enorm paternalistisch op. Het CAZ bepaalde, weliswaar in of na overleg met Molukse belangenorganisaties, alles wat het dagelijkse leven van Molukkers aanging. Zo bepaalden CAZ-inspecteurs naar welke school Molukse kinderen mochten en controleerden zij soms of een vader zijn kind wel goed had aan-

Foto's uit de tijd dat de Molukkers hun eten kregen via een gaarkeuken. Links halen bewoners van woonoord Oranje hun maaltijd op bij de centrale keuken, rechts zien we er koks aan het werk. 'Illegaal' werden hier ook midden jaren '50 al eigen maaltijden bereid (Moluks Historisch Museum Den Haag).

gegeven bij de burgerlijke stand. Ook de centrale voorzieningen waren bevoogdend. De kledingbonnen mochten bijvoorbeeld alleen maar in bepaalde winkels besteed worden. Misschien wel het meest stekend: Molukse gezinnen kregen per volwassene drie en per kind twee gulden per week toegestopt. Zakgeld! Dat was, los van het bedrag, toch wezenlijk anders dan een salaris.

Aan het werk

Al snel gingen Molukkers aan het werk buiten de woonoorden. Het beeld bestaat dat dit niet mocht, maar dat is onjuist, al moedigden arbeidsbureaus en vakbonden het inderdaad niet aan omdat ze concurrentie voor Nederlandse arbeiders vreesden. De Molukkers vonden werk in de woonoorden zelf, in fabrieken maar vooral bij boeren. Dit gebeurde vaak in ploegendienst waardoor mensen soms thuis konden blijven, bijvoorbeeld wegens familieplichtingen tijdens huwelijken of begrafenissen, die vaak meerdere dagen kostten. Het werk kon zo ook binnen groepjes in het woonoord worden verdeeld.

Het CAZ vond het onjuist en onrechtvaardig als Molukkers voor wie de overheid al volledige verzorging betaalde, hun inkomsten geheel mochten houden. In 1954 kwam daarom de regel dat Molukkers voortaan 60% van hun inkomen uit werk moesten afstaan, maar de uitvoering stuitte op grote problemen. Verreweg de meeste Molukkers weigeren op te geven of ze werk hadden, laat staan hoeveel ze ermee verdienden. CAZ-medewerkers moesten proberen te achterhalen welke Molukkers werkten door boeren en fabrieken in de buurt van woonoorden te bezoeken. Vervolgens moesten ze 60% van het loon van de betreffende personen zien te incasseren én hun zakgeld inhouden.

Dit leidde vaak tot conflicten – ruzies, scheldpartijen en soms handgemeen – tussen CAZ-medewerkers en Molukkers die ontkenen te werken, weigerden een deel van hun zuur verdiende centen af te staan of hun zakgeld opeisten. In het *Algemeen Handelsblad* van 2 februari 1956 vertelde J. van Ringen, de Commissaris van Ambonezenzorg, dat er 2150 Molukkers buiten de woonoorden aan het werk waren, plus enkele honderden in de

woonoorden, maar dat er slechts 500 bereid waren mee te werken. De regel was in feite onuitvoerbaar en de problemen rond de inning versterkten het al bestaande onbegrip tussen de overheid en de Molukse gemeenschap. Ambtenaren van het CAZ zagen Molukkers die zich aan de regels onttrokken, Molukkers op hun beurt zagen vooral ambtenaren die zich van de zorgplicht jegens hen afmaakten.

Zelf koken

Dat het CAZ in 1956 de 60%-maatregel alweer afschafte en de Zelfzorgregeling invoerde – ieder Moluks gezin bedruipt voortaan zich zelf, tenzij het niet lukt – , kwam dus niet als verrassing. In zekere zin was het gedeeltelijk een aanpassing aan wat in de praktijk gebeurde: er werd al vaker ‘illegaal’ zelf bijgekookt op de eigen kamers en veel Molukkers werkten al. Wat meespeelde: Den Haag besefte dat het verblijf van de Molukkers langer ging duren aangezien Indonesië rondom hun repatriëring traineerde. De diplomatieke relatie tussen beide landen daalde in deze periode tot ver beneden het vriespunt vanwege Nieuw-Guinea, dat nog steeds een Nederlandse kolonie was en door Indonesië werd opgeëist. Als de Molukkers voorlopig niet naar hun eilanden konden afreizen, was het wellicht verstandiger dat ze meer verantwoordelijkheid voor hun eigen levensonderhoud kregen. Dan was de overheid er tenminste van af. Overigens bleef nog lang de overtuiging bestaan dat het verblijf tijdelijk was, en duurde het tot 1965 voordat alle aparte voorzieningen voor Molukkers (zoals vrijstelling van kijk- en luistergeld) waren afgeschaft. In 1956 werden de rollen tussen Molukkers en het CAZ dus omgedraaid. Moesten eerder de ambtenaren aantonen dat Molukkers werkten, nu moesten Molukkers aantonen dat ze geen inkomen hadden, waarna ze een uitkering in het kader van de bijzondere bijstandsregeling Ambonezen (zoals Molukkers in die tijd werden genoemd) konden krijgen. Gezinnen moesten nu zelf hun eten koken (en betalen). Hiervoor werden er keukentjes bijgebouwd, meestal in aparte blokken of direct aan de toch al beperkte woonruimte. Omdat er voortaan per gezin voor elektriciteit moest

worden betaald, kwamen er muntenmeters. Alle regels werden gewijzigd. De Molukkers ervoeren dit als een ingrijpende verandering van het dagelijks leven.

Staking

De vier grote Molukse belangenorganisaties die op dat moment actief waren, tekenden protest aan omdat de Nederlandse overheid zich in hun ogen onttrok aan haar plicht om voor Molukkers te zorgen totdat ze terug waren op hun plaats van oorsprong. Voor de meeste Molukkers betekende dit: tot ze konden afreizen naar een vrije Republiek der Zuid-Molukken, de RMS (Republiek Maluku Selatan), omdat voor hen de RMS hun moederland was geworden. Er waren echter ook de mensen van de Bond Ex-KNIL Op Weg Naar Huis en anderen die de zelfzorgmaatregel vooral beschouwden als een ontkenning van hun rechten als KNIL'ers. Militairen ontvangen immers soldij en hun natje en droogje. Toen medio mei 1956 de zelfzorgregeling van kracht werd, ontstond dan ook verzet. De individuele keukens die waren neergezet, werden in meerdere woonoorden gesloopt of in brand gestoken. Enkele grote Molukse belangenorganisaties riepen een staking uit. Zo'n 500 Molukkers die in de woonoorden werkten, gingen in staking en een onbekend aantal dat buiten de woonoorden werkte, sloot zich aan, maar de staking verliep al vrij snel. Er was geen stakingskas en enkele organisaties besloten zich toch coöperatiever ten aanzien van de zelfzorg op te stellen. Hieronder was de grootste Molukse belangenorganisatie, de Badan Perwakilan Rajat Maluku Selatan (BPRMS, Vertegenwoordigingsorgaan van het Zuid-Molukse volk). De BPRMS werkte nauw samen met bijvoorbeeld J.A. Manusama en J.P. Nikijuluw, die in Nederland de RMS-regering vertegenwoordigden. Omdat zij vonden dat het verzet tegen de zelfzorg de aandacht van de RMS-zaak afleidde, was de BPRMS meer bereid tot samenwerking.

S. Siwalette koos voor vertrekken

Enkele mannen die hadden vastgezet na de opstand in Westkapelle, richtten na hun vrijlating een organisatie op die zich de spoedige terugkeer naar de Molukken ten doel stelde: de SAAMI (Serikat Anak-anak Maluku Indonesia, Vereniging van Indonesische Molukkers). Een deel vertrok in 1960 onder leiding van S. Siwalette inderdaad; hijzelf reisde met zijn gezin in 1961 als laatste vanuit Rotterdam (zie foto geheel rechts; de andere foto van hem en zijn gezin is genomen bij woonoord Medemblik). De auteur van dit artikel interviewde begin jaren '90 een van de voormalige PNMS'ers op Saparua. Hij kreeg te horen hoe enorm teleurgesteld ze waren geweest in de Molukse RMS-leiders in Nederland. Toen die hen in de gevangenis bezochten, hadden ze alleen gevraagd naar de gezondheid van de mannen, terwijl zij om politieke redenen veroordeeld waren.

Voor de meerderheid bleef het protest tegen de zelfzorgregeling steken bij symboliek: het ging om het aan de kaak stellen van de terugtrekkende bewegingen van de overheid; zij diende de verantwoordelijkheid jegens Molukkers serieus te nemen.

Proletarisch winkelen

De leden van de Partai Nasional Maluku Selatan (PNMS, Nationale Zuid-Molukse Partij) namen echter een veel radicaler houding aan. Zo'n 3% van de Molukkers was hier lid van. Hun rebelse instelling had eerder al tot problemen in andere woonoorden geleid en daarom waren ze bij elkaar geplaatst in met name de woonoorden bij Westkapelle en Steenwijk-Blokszijl (Beenderribben). Dit was overigens op verzoek van hun leider S. Siwalette, die ook leiding gaf aan het verzet tegen de zelfzorgregeling. Al vanaf de invoering van de 60%-regel en de aankondiging van de zelfzorgregeling kwamen PNMS'ers verontwaardigd in actie. De groep stuurde petitie's aan de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties en de Verenigde Staten waarin zij om hulp vroegen omdat ze een conflict vreesden waarbij hun leden zouden worden ge-

In 1956 aangebouwde keukentjes; rechts: een kookcursus in een woonoord, ca. 1953-1960 (Moluks Historisch Museum Den Haag).

dood door de Nederlandse overheid. Inmenging van de internationale gemeenschap was wel het laatste wat Den Haag wilde. De kans bestond dat de Molukkers als vluchteling werden aangemerkt waarop de VN-vluchtelingenorganisatie zich over hen zou ontfermen. Dan had Den Haag geen vrij spel meer. Bovendien zouden ze dan hun Indonesische staatsburgerschap verliezen wat wellicht hun terugkeer in gevaar bracht. Het CAZ stuurde memo's naar Nederlandse ambassades om de diplomaten te informeren en aanwijzingen te geven hoe op de 'beschuldigingen' van de PNMS te reageren.

Nadat de zelfzorgregeling in mei van kracht was geworden, voerde de PNMS steeds concretere verzetsacties uit. Molukkers uit woonoord Nadorstweg in Middelburg en woonoord Westkapelle gingen 'proletarisch winkelen' oftewel stelen met een principieel beroep op het morele recht zichzelf te redden. Bij boeren ontvreemdden ze kippen en pikten ze aardappelen en uit onder andere de kleine plaatselijke SPAR-supermarkt namen ze boter, suiker, rijst en blikjes vis mee. Tegen de eigenares zeiden ze uitdagend: 'Stuur de rekening maar naar de koningin of naar de

minister.' In Westkapelle werden ook nog flessen van een melkslijter en broden van een bakker die langs het woonoord reden gestolen. De politie moest de bakker ontzetten.

Omsingeld

Om een einde aan deze 'strooptochten' te maken werden in augustus zogeheten Harde Bijstand-detachementen van de politie ingezet. Bij Beenderribben, waar ook proletarisch gewinkeld was, reageerden de autoriteiten gematigd, maar woonoord Westkapelle werd omsingeld. Vlak nadat het van de buitenwereld was afgesloten, kwam het tot een treffen tussen politie en Molukkers en vielen er schoten. Negen Molukkers raakten gewond. Tot begin 1957 werden arrestaties verricht en mensen veroordeeld. In Westkapelle bleef het verzet tegen de invoering van de zelfzorg nog maanden voortduren. Het leven in het kamp werd zwaar. Men weigerde zelf eten te kopen, verschillende instanties zorgden voor voedselpakketten, de bewoners leden honger en het kamp vervuilde. In maart 1957 was de situatie onhoudbaar geworden en werd het verzet gestaakt. Kinderen gingen weer naar school, het kamp werd opgeruimd. Langzaam herstelde het normale leven zich, maar de traumatische herinneringen bleven.

Fridus Steijlen is hoogleraar Molukse migratie en cultuur in comparatief perspectief aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij is auteur op de website van het Moluks Historisch Museum, zie <https://www.museum-maluku.nl/author/fridus-steijlen/>.

VERDER LEZEN

- ▶ **Henk Smeets en Fridus Steijlen**, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006*, Bert Bakker, 2006
- ▶ **Hans Sakkers**, *Ambonezenkamp Westkapelle. 1956-1957 Reactie van Nederlands gezag op Moluks idealisme*, Koudekerke, 2004